MENINGEN MED DET HELE

ZAKIYA AJMI

VINCENT F. HENDRICKS

OG ANDRE FILOFABULA

UNDERVISNINGSVEJLEDNING

MED FOKUS PÅ FILOSOFISKE SAMTALER

MED ILLUSTRATIONER AF OTTO DICKMEISS

UDARBEJDET AF ANETTE VESTERGAARD SØBERG OG LENE SØRENSEN

TIL LÆREREN

Denne vejledning er bygget op i tre dele, som tilsammen giver dig overblik over, hvordan bogens tekster kan bruges i danskundervisningen, kendskab til hvad filosofisk dialog er, og et katalog af konkrete spørgsmål og opgaver til hver enkelt tekst i bogen.

FØRSTE DEL – "BRUG AF BOGENS TEKSTER" giver dig et overblik over bogens tre teksttyper: billeder, noveller og fagtekster. Her kan du læse om, hvad der kendetegner hver teksttype og finde generelle spørgsmål og øvelser, som kan bruges på tværs af alle bogens kapitler. Dette afsnit er din faste værktøjskasse: Uanset hvilket kapitel I arbejder med, kan I altid vende tilbage hertil for at finde et spørgsmål eller en øvelse, der passer til teksten.

ANDEN DEL – "HVORFOR FILOSOFISK DIALOG I DANSK?" introducerer den metode, vejledningen bygger på, nemlig den filosofiske dialog. Her får du en konkret trin-for-trin beskrivelse af, hvordan du planlægger og faciliterer en filosofisk dialog i klassen – fra indledningsleg til ankerspørgsmål (se forklaring på side 5) til afslutningsleg. Vi anbefaler, at du læser dette afsnit grundigt, inden du går i gang, særligt hvis du ikke har prøvet metoden før.

TREDJE DEL – "SPECIFIKKE ANKERSPØRGSMÅL" giver dig konkrete ankerspørgsmål og øvelser til hver af bogens ti noveller. Disse spørgsmål er skræddersyet til den enkelte novelles filosofiske tema, og de er tænkt som det naturlige omdrejningspunkt for den filosofiske dialog, du har læst om i anden del. Nogle noveller har desuden en tilhørende gulvøvelse (fx en værdilinje), som kan bruges til at gøre samtalen mere kropslig og konkret.

SÅDAN BRUGER DU VEJLEDNINGEN I PRAKSIS

- Vælg den novelle, I skal arbejde med.
- Læs den tilhørende del af "Specifikke ankerspørgsmål".
- Brug metodeafsnittet "Hvordan arbejder man med filosofiske dialoger?" som opskrift på selve dialogen.
- Suppler undervejs eller bagefter med de generelle spørgsmål og kreative øvelser fra første del, hvis I har tid og lyst til at gå videre – fx med et blik på kapitlets billede eller en kort øvelse med den tilhørende fagtekst.

På den måde kan I både gå i dybden med én novelle ad gangen og trække på den fælles værktøjskasse, som passer til hele bogen.

HVORFOR ARBEJDE MED FILOSOFISK DIALOG?

Undervisningsforløbet er sammensat med udgangspunkt i filosofiens kendetegn; at undre sig, at forholde sig kritisk og at være i dialog. Som underviser drømmer vi ofte om at få vores elever i tale, at de deltager i den fælles samtale, at de undrer sig og forholder sig.
Men umiddelbart er det ikke noget eleverne bare kan, men noget der skal læres og trænes. Bogen, som her forbinder litteratur og filosofi, lægger naturligt op til dette, og bogens indhold giver en oplagt mulighed for at skabe et ægte dialogisk klasserum, hvor eleverne lærer at undre sig, lytte, argumentere, forholde sig og ændre perspektiv. Gennem anvendelse af filosofiske dialoger i samtalen om bogens indhold, gives der også mulighed for at åbne teksterne og anvende en mere undersøgende tilgang til litteraturen.

BRUG AF BOGENS TEKSTER

Meningen med det hele og andre filofabula indeholder tre teksttyper, som i samspil virker tankevækkende og inspirerende for eleverne. Især hvis teksterne sættes i spil i en undersøgende og dialogisk ramme, som vi beskriver i denne vejledning. Overvej at sammensætte grupper, hvor eleverne arbejder med henholdsvis billede, novelle og fagtekst. Lad eleverne samle de tre perspektiver til en fælles forståelse.

BILLEDER

Alle kapitler indledes med en overskrift på en filosofisk disciplin og dernæst en illustration, der har forbindelse til novellen i kapitlet. Otto Dickmeiss er illustrator. Hans stil er kendetegnet ved store hoveder og meget udtryksfulde ansigter i en let surrealistisk stil. Ofte er der børn på billedet, som har stærke følelser og personlighed. Han formår både at skabe poetiske billeder og mere mørke eller let urovækkende stemninger. Derfor er der meget at undersøge og gå på jagt efter i billederne både før og efter læsningen af novellen.

HVORDAN KAN MAN ARBEJDE MED BILLEDERNE?

Billederne er fyldt med detaljer, stemninger og små gåder, som eleverne kan bruge som afsæt for både fortolkning og fri fabuleren. Udvælg de opgaver, som du finder mest relevante for jeres klasse.

- Før læsningen af en novelle kan du printe det tilhørende billede i A3 og hænge arkene op på klassens vægge eller lægge dem på gulvet. Lad eleverne stå i mindre grupper og forudsige handlingen eller brainstorme på billedets indhold og betydning.
- Du kan desuden lade eleverne få novellens titel og den filosofiske overskrift som yderligere inspiration.
- En anden tilgang kan være korte "billeddetektiv"-øvelser, hvor eleverne i par får 2-3 minutter til at finde så mange detaljer som muligt, inden de sammenligner med en anden gruppe og skal blive enige om, hvilke tre detaljer der er de vigtigste for at forstå billedet. Uenigheden mellem grupperne er ofte det, der driver den bedste samtale.
- Spørgsmålene i arbejdsark 1 kan klippes ud og lægge op til, at eleverne i grupper på skift trækker et spørgsmål, som de så forsøger at besvare og begrunde. Herefter kan de andre gruppemedlemmer byde ind med kommentarer. Eleverne skal ikke bare beskrive, hvad de ser, men argumentere for deres fortolkning og gerne digte videre på egen hånd. Derfor kan det være en god idé, at alle svar på spørgsmålene efterfølges af et hvorfor/hvorfor ikke.

Lad eleverne i alle aktiviteter opleve, at der ikke findes ét rigtigt svar, men at nogle fortolkninger er bedre underbyggede end andre.

NOVELLER

Bogens hovedingrediens er ti velskrevne noveller af Zakiya Ajmi, som tager afsæt i ni forskellige filosofiske grunddiscipliner. I danskundervisningen kan novellerne sagtens bruges til traditionelt tekstarbejde, men de udmærker sig ved at være virkelig fine som springbræt til filosofiske samtaler. Vi anbefaler derfor, at I bruger dem sådan.

- Start med, at du læser den valgte novelle højt for eleverne.
- Stop op på udvalgte steder, og giv eleverne et tænkespørgsmål, som de taler eller skriver om. Det kan være et dilemmaspørgsmål (fx kan man være ond ved et uheld?), et hvorfor-spørgsmål eller et spørgsmål, der åbner for elevens egne erfaringer på et udvalgt område.
- Efter oplæsningen kan I med fordel vende tilbage til novellen som helhed med nogle af følgende generelle spørgsmål (arbejdsark 2). De er tænkt til netop dette formål: at åbne en efterfølgende samtale, hvor eleverne ikke bare skal redegøre for, hvad novellen handler om, men selv tage stilling og argumentere for deres synspunkt. Derfor skal alle svar på spørgsmålene efterfølges af et hvorfor/hvorfor ikke.

Ud over de generelle spørgsmål kan I også arbejde kreativt og legende med novellerne på samme måde som med billederne. Her er nogle forslag:

ÉT ORD, ÉN FORSVARSTALE. Bed eleverne vælge det ord fra novellen, de synes er allervigtigst, og lad dem forsvare deres valg over for en klassekammerat, der har valgt et andet ord.

REDNINGSAKTIONEN. Hvis kun ét afsnit af novellen måtte overleve til eftertiden, hvilket skulle det være? Argumentér for, hvorfor netop det afsnit rummer novellens vigtigste pointe.

KARAKTEREN PÅ ANKLAGEBÆNKEN. Vælg en af novellens karakterer, og gennemfør en kort "retssag" i klassen, hvor nogle elever anklager karakteren for dens valg, mens andre forsvarer den. Hvad er de stærkeste argumenter på hver side?

DET ALTERNATIVE SLUTSPØRGSMÅL. Hvad nu hvis novellen havde haft ét kapitel mere? Skriv (eller fortæl mundtligt), hvad der sker, og begrund, hvorfor netop den udvikling giver mening ud fra det, I allerede ved om karakteren.

NOVELLEN SOM MEME ELLER OVERSKRIFT. Formuler novellens budskab som en avisoverskrift, en memetekst eller en enkelt sætning til et opslag på sociale medier. Sammenlign i klassen, og diskutér, hvilken formulering der rammer novellens pointe bedst og hvorfor.

FAGTEKSTER

Efter hver novelle indgår der en kort fagtekst skrevet af Vincent F. Hendricks. Fagteksten giver en kort teoretisk indføring i den filosofiske disciplin med udvalgte fagord og en forenklet forklaring på emnet. Nogle tekster kan egne sig til hel eller delvis inddragelse i undervisningen; måske for hele klassen – i andre tilfælde for enkelte ekstraordinært interesserede elever. De små fagtekster kan især fungere godt som baggrundsviden for dig som lærer, når du skal facilitere filosofiske samtaler om noveller og billeder. Fagteksterne er skrevet tæt og fagligt, og for flere af eleverne i 8.-9. klasse kan sproget og begreberne godt kræve lidt ekstra støtte. Det behøver dog ikke være en hindring – tværtimod kan selve arbejdet med at "oversætte" en svær fagtekst til noget, man selv forstår og kan bruge, være en øvelse i sig selv. Herunder er nogle forslag til, hvordan I kan gøre fagteksterne tilgængelige uden at forsimple det filosofiske indhold for meget.

LÆS HØJT, OG TÆNK HØJT. Læs fagteksten højt for klassen, og stop undervejs for at "tænke højt": Hvad betyder det her ord egentlig? Kan vi finde et eksempel fra vores eget liv? På den måde modellerer du selv den læsestrategi, eleverne skal bruge, når de senere møder svære fagtekster andre steder.

FAGTEKSTEN PÅ TRE LINJER. Bed eleverne (parvis eller i mindre grupper) om at koge et uddrag af fagteksten ned til maksimalt tre sætninger uden at miste den vigtigste pointe. Sammenlign bagefter i klassen, og diskutér, hvilke ord der er svære at undvære, og hvilke der kan skæres væk.

ORDKORT. Vælg 4-6 centrale fagord fra teksten, og skriv dem på kort. Lad eleverne i grupper formulere deres egen (ikke nødvendigvis leksikalsk korrekte, men forståelige) forklaring på hvert ord, inden I sammen retter ind efter fagtekstens definition. Eksempler på fagord fra *Drøm versus virkelighed* side 142:

PERCEPTION, ILLUSION, LABORATORIUM, SIMULERET OG SOFISTIKERET.

FORKLAR DET TIL EN, DER ER 10 ÅR YNGRE. Bed eleverne forklare fagtekstens hovedpointe, som om de skulle forklare den til en elev i 3. klasse. Det tvinger dem til at finde konkrete eksempler og et enklere sprog, og afslører hurtigt, om de faktisk har forstået pointen eller bare genkender ordene.

HVAD KENDETEGNER EN FILOSOFISK DIALOG?

Den filosofiske dialog er kendetegnet ved, at læreren træder ud af sin vante rolle som den centrale leder af klasserummet og i stedet bliver facilitator af læreprocesserne.

Succeskriterierne er, hvor mange der byder ind, deltager og viser engagement, og ikke, om eleverne kommer frem til en bestemt forståelse eller holdning.

Spørgsmålene er bygget op omkring ankerspørgsmål, som er spørgsmål, der er grammatisk lukkede, men indholdsmæssigt åbne. Fx "Er det et valg/ikke et valg at være sjov?". Spørgsmålet lægger op til, at eleven skal tage stilling og herefter argumentere for, hvorfor eleven mener, som han/hun gør. Det gør indholdet åbent, men tvinger også eleverne til at tage stilling og argumentere.

HVORDAN ARBEJDER MAN MED FILOSOFISKE DIALOGER?

- Placer eleverne i en rundkreds på stole.
- Start først med en lille indledningsleg (fx 5 min), så eleverne griner lidt og får lov til at tænke ud af boksen. Sammensæt fx to tilfældige navneord som pomfritstol eller katteblomst. Giv eleverne tid til makkersnak og lad dem byde ind i plenum, i forhold til hvad de tror, det betyder. Organiser samtalen således, at den der har taleretten, også holder fx en ærtepose, så alle ved, hvem der har ordet. Lad eleverne kaste ærteposen til den næste, der gerne vil sige noget. Prøv at få eleverne til at undgå at række hånden op, før den talende er færdig. Det hjælper dem til at øve sig i at lytte.
- Stil et af de specifikke ankerspørgsmål, som er udarbejdet til novellen (se afsnit 3). Fx "Kan en computer have bevidsthed? Hvorfor/hvorfor ikke?". Læg evt. spørgsmålet ned på gulvet eller print et billede ud, der viser en hjerne og en computer, så det er tydeligt for eleverne, hvad det handler om. Lad igen eleverne få tid til makkersnak, så de når at tale og forholde sig til emnet, inden de byder ind.
- Følg strukturen omkring taleretten og ærteposen. Hold eleverne på sporet, og vend hele tiden tilbage til ankerspørgsmålet for at få dem til at tage stilling og argumentere. At gentage ankerspørgsmålet giver mulighed for yderligere fordybelse og refleksion over indholdet. Din rolle er kun at facilitere dialogen. Undgå at give korrekthedsfeedback, så du derved anerkender nogle holdninger som mere korrekte end andre. Lyt og hold eleverne fast i ankerspørgsmålet.

- Afslut dialogen med en lille leg. Lad fx eleverne stille sig op og lukke øjnene. Uden at kommunikere skal de nu på skift sætte sig ned. At afslutte med en lille leg giver en tydelig afslutning på dialogen, og eleverne får måske grinet lidt igen.

Den filosofiske dialog med indledningsleg og afslutningsleg og dertilhørende ankerspørgsmål kan tage alt fra 20-60 min. Alt efter hvor mange ankerspørgsmål der inddrages, og hvor dybdegående du som lærer fornemmer, at eleverne kan komme med indholdet.

Læs mere om filosofi i skolen på www.sdu.dk/da/filosofiiskolen

SPECIFIKKE ANKERSPØRGSMÅL TIL DE ENKELTE NOVELLER

Spøgelseshuset (Filosofisk tema: Sjæl og legeme) s. 14

- Er der forskel på sjæl og legeme?
- Eksisterer sjælen udenfor kroppen?
- Har Sofus' sjæl hele tiden været den samme?
- Kan en sjæl rejse fra hamsterkrop til hamsterkrop?
- Er du den samme person, som du var for fem år siden?

Sirius (Filosofisk tema: Bevidsthedsfilosofi) s. 32

- Kan en "Sirius" – en computer – have bevidsthed?
- Er mennesket noget særligt?
- Har dyr bevidsthed?
- Har vi frihed til selv at vælge vores handlinger?
- Er identitet og hukommelse det samme?
- Kan en AI have en bevidsthed?

Nye negle (Filosofisk tema: Æstetik) s. 54

Læg forskellige billeder på gulvet. Sæt eleverne til at lave en værdilinje med billeder og få dem til at forholde sig til, hvad der er flottest eller mest æstetisk. Eksempler på billeder: et æble, en solnedgang, et menneske, en kat, natur, en mobiltelefon, et maleri, en sko.

- Hænger æstetisk og det at være menneske sammen?
- Kan alting være kunst?
- Er et billede eller en video flot, hvis det får mange likes?
- Kan noget være grimt og godt på samme tid?
- Bestemmer vi selv, hvad vi synes er smukt?

Værdigenstande (Filosofisk tema: Epistemologi) s. 76 og Ønskefiskeren (Filosofisk tema: Epistemologi) s. 87

- Findes der noget, vi aldrig kan vide?
- Kan vi vide præcis, hvad andre tænker?
- Kan vi forstå alt om universet?
- Kan man vide, om noget er sandt?
- Kan noget være sandt, hvis mange tror på det, som i novellen *Værdigenstande*?
- Kan man ændre på fortiden, som drengen ønsker i novellen *Ønskefiskeren*?

Myreakvariet (Filosofisk tema: Politisk filosofi) s. 104

Læg to skilte på gulvet. Et hvor der står "valg", og et hvor der står "Ikke valg". Læg derefter et skilt på gulvet, hvor der står "fri".
Spørg eleverne: "Er det et valg eller ikke et valg at være fri?".
Følg herefter reglerne for den filosofiske dialog. Du kan efterfølgende lægge flere skilte med begreber som retfærdighed, magt osv.
Stil igen spørgsmålet: "Er det et valg eller ikke et valg fx at være retfærdig eller at bestemme over andre?"

- Er det okay, at Mira slipper myren fri?
- Har man ret til at bestemme over andres liv, hvis man mener, det er for deres eget bedste?
- Er magt altid noget negativt?
- Skal man altid følge reglerne, selvom man er uenig i dem?

Lysningen (Filosofisk tema: Drøm versus virkelighed) s. 124

- Hvordan ved vi, at det, vi oplever, er virkeligt og ikke bare en drøm?
- Hvad gør noget virkeligt og ikke indbildt?
- Kan vi stole på vores sanser?
- Er Belur virkelig for Petra?

High value (Filosofisk tema: Værdilære) s. 148

Stil spørgsmålet: "Hvad er den vigtigste værdi?", og læg herefter følgende begreber på gulvet: lykke, nydelse, viden, sandhed, retfærdighed, rigdom og dyd. Få eleverne til at lave en værdilinje, hvor de prioriterer og sætter ordene i rækkefølge fra lavest til højest værdi.

- Hvad er lykke?
- Er en dygtig fodboldspiller millioner af kroner værd?
- Er nogle værdier vigtigere end andre, uanset hvem man spørger?
- Kan man leve et godt liv uden penge?
- Kan man tvinges til at værdsætte noget bestemt, eller er værdier altid personlige?

- Kan et menneske være high value?
- Kan man stole på et menneskes eget selvbillede (fx hovedpersonen Jasper)

Afslutningsfesten (Filosofisk tema: Logik) s. 168

- Er alt det vi gør logisk?
- Kan noget både være sandt og falsk på én gang?
- Synes Lui selv, at hun handler logisk?
- Er katastrofetanker virkelige?
- Findes der situationer, hvor logik ikke er nok til at træffe den rigtige beslutning?

Meningen med det hele (Filosofisk tema: Sprogfilosofi) s. 194

- Er mening noget i vores tanker? Noget i verden, eller noget der opstår gennem brug af sprog?
- Hvad gør en sætning sand eller falsk?
- Kan sprog altid beskrive virkeligheden præcist?
- Har sprog grænser?

ARBEJDSARK 1: GENERELLE SPØRGSMÅL TIL BILLEDERNE

Hvad er det første, dit blik falder på i billedet – og hvorfor tror du, det er det?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvis figuren midt i billedet kunne sige én sætning lige nu, hvad ville den sige?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Find en detalje i billedet, som du tror, ingen andre i klassen har lagt mærke til. Overbevis din sidemakker om, at den er vigtig.

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Passer stemningen i billedet med det, du forventer, novellen handler om? Hvorfor/hvorfor ikke?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvis du skulle fjerne én ting fra billedet, hvad ville du fjerne, og ville billedet miste noget vigtigt?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Er billedet mest morsomt, uhyggeligt, trist eller noget helt fjerde? Argumentér for dit valg med afsæt i konkrete detaljer.

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvis billedet var et stillbillede fra en film, hvad skete der så lige før, og hvad vil der ske lige efter?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvis du skulle give billedet en helt anden titel end kapitlets overskrift, hvad skulle den så hedde?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

ARBEJDSARK 2: GENERELLE SPØRGSMÅL TIL NOVELLERNE

Hvad tænker du, novellen prøver at fortælle? Er det en god måde at fortælle det på?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Er der noget i novellen, der irriterer eller provokerer dig?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Er der en detalje i novellen, du stadig tænker på?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvis du kunne ændre ét valg, en karakter træffer, hvad ville det være?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Har du ændret dit syn på noget, efter du har læst novellen?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Hvad i novellen overraskede eller rørte dig mest?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Er der noget i novellen, du kan genkende fra dit eget liv?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

Savner du stadig at få svar på noget?

Husk: begrund altid dit svar med et hvorfor/hvorfor ikke.

NOTER

NOTER

TILMELD DIG NYHEDSBREV

Vær på forkant med de nyeste
børne- og ungdomsbøger fra Gads Forlag

Scan QR-koden, og tilmeld dig nyhedsbrev

Skriv til gb@gad.dk, hvis du spørgsmål
til bogbestilling eller andet

gads børnebøger